

Over AVG en Kerk kunnen zijn in de hedendaagse samenleving

Mei 2018, Mr drs Daniëlle Woestenberg Ma Ma

Op 25 mei 2018 wordt verordening 2016/679 van het Europees Parlement en de Raad van de EU van toepassing¹ (AVG). Alle organisaties, bedrijven en verenigingen in de Europese Unie hebben direct met de AVG te maken. Het gegevensbeschermingsrecht raakt op een bijzondere manier kerkgenootschappen. Kerkgenootschappen werken immers net als andere organisaties met persoonsgegevens. Tegelijkertijd zijn kerkgenootschappen anders dan andere organisaties, zij zijn namelijk een kerk.

Zo houden kerken niet alleen een algemene ledenadministratie bij, maar registreren ook gegevens die verband houden met ontvangen sacramenten, rituelen en kerkelijke initiatie. Dit zijn per definitie zogenaamde bijzondere persoonsgegevens (artikel 9 AVG) omdat zij de godsdienst van de betrokken persoon of personen weergeven. Ook hebben rituelen en sacramenten vaak ook een effect op naasten, zoals kinderen of een levenspartner. Uit de aard van deze rituele gebeurtenissen volgt daarnaast veelal dat deze gebeurtenissen onomkeerbaar zijn of op basis van het eigen statuut van het Kerkgenootschap niet kunnen worden herhaald. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de doop en het huwelijk. Vanuit juridisch oogpunt roept dit vragen op naar zowel de beschermingsrechten die aan betrokkenen toekomen als naar de autonome status van het eigen statuut van het Kerkgenootschap.

De juridische interpretatie van *het kerk zijn in de hedendaagse samenleving* vraagt om het doordenken van de grondbeginselen van de AVG, om zo te komen tot een passende vertaling van deze principes naar het eigen statuut van elke individueel kerkgenootschap in Nederland. Interpretaties die beginnen bij het Europees Recht.

Noties ten aanzien van het Europees Recht

Het recht op privéleven, waar privacy onder valt, is als fundamenteel recht terug te vinden in art. 12 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, art. 8 EVRM, art. 17 IVBPR en art. 10 van de Grondwet.

De Vrijheid van Godsdienst is opgenomen in verschillende verdragen. Het meest bekende verdrag is het Europees Verdrag inzake de bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (hierna «EVRM»). Dit verdrag bevat een algemene bepaling inzake de vrijheid van godsdienst of overtuiging (artikel 9). Het basale recht op vrijheid van godsdienst is vervolgens ook vertaald in artikel 17 van het Verdrag betreffende de Europese Unie en het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie, dat stelt dat de Unie de status die kerken en religieuze verenigingen en gemeenschappen volgens het nationaal recht in de lidstaten hebben eerbiedigt en daaraan geen afbreuk doet.

De eerbiediging van de inrichting van kerkgenootschappen betekent niet dat kerkgenootschappen geen verantwoordelijkheid dragen op het gebied van gegevensbeschermingsrecht. Kerkgenootschappen hebben wel degelijk de inspanningsplicht fundamentele privacyrechten van betrokkenen te eerbiedigen. Om de aard van deze inspanningsplicht op Europees en op nationaal

¹ Op 4 mei 2016 is de AVG gepubliceerd in het Publicatieblad van de Europese Unie. De AVG is 20 dagen na deze publicatie in werking getreden. Maar de AVG is pas vanaf 25 mei 2018 van toepassing.

niveau goed te begrijpen, moet de inspanningsplicht die op Kerkgenootschappen rust worden gezien in de context van overweging 4 en 165 van de AVG. Deze overwegingen stellen samengevat dat het recht op bescherming van persoonsgegevens geen absolute gelding heeft, maar moet op grond van evenredigheid worden afgewogen tegen andere grondrechten, waarbij ook expliciet wordt verwezen naar artikel 17. Daartoe tast de AVG niet de inrichtingsvrijheid van kerkgenootschappen aan.

De Europese Wetgever heeft de bijzondere positie die kerkgenootschappen in het recht innemen uitdrukkelijk erkend. De wetgever ziet zich geplaagd voor de continue afweging van grondrecht op gegevensbescherming² en het grondrecht op godsdienstvrijheid dat mede de vrijheid tot inrichting van het Kerkgenootschap omvat.³ De conclusie die hieruit volgt is dat de AVG niet noodzakelijk directe werking heeft op het eigen en autonome Canonieke Recht of kerkelijke statuten, maar een oproep doet aan kerkgenootschappen hun eigen rechtsorde waar mogelijk met de AVG in overeenstemming te brengen. Met name het waarborgen van de materiele beschermingsrechten, zoals neergelegd in de artikelen 12 – 22 AVG, dienen door Kerkgenootschappen in overweging te worden genomen.

Grondslag en ontheffing voor het verwerken van bijzondere persoonsgegevens op het terrein van godsdienst

Grondslag

Het gerechtvaardigd belang dat een kerkgenootschap heeft bij de verwerking van persoonsgegevens van haar leden, of anders bekenden, bestaat uit het gegeven dat deze personen samen een gemeenschap willen vormen. In die zin is het basale uitgangspunt van de AVG, die zich focust op het individu, ook ten dele contrair aan de op gemeenschap gerichte doelstelling van de kerkgenootschappen. Deze genootschappen erkennen de rechten van de individuen die lid zijn ieder op een eigen manier. Daarbij dient echter in acht genomen te worden de opvatting dat de AVG uitgaat van de kracht en zelfredzaamheid van het individu, terwijl de kerken zich juist ook inspannen voor en ten behoeve van de zwakkeren in de samenleving. Kerkgenootschappen richten zich vanuit hun traditie in meer of mindere mate op de mensen in de marge van de samenleving, in eigen kring, maar –op theologische grondslagen in meer of mindere mate – ook op mensen daarbuiten. De barmhartige Samaritaan maakt het immers niet uit wie hij helpt. Voor de juiste belangenafweging is een gesprek over interpretaties echter wel noodzakelijk.

Kenmerk van alle kerkelijke gemeenschappen ex artikel 2:2 BW, ook al kunnen zij op allerlei punten van elkaar verschillen, is dat de leden minstens in enigerlei mate met elkaar verbonden willen zijn, samen de gemeenschap vormen en deze ook onderhouden én als gemeenschap ook zorg dragen voor de samenleving waarbinnen zij acteren. Daarvoor is het noodzakelijk dat de leden én oud-leden bij het kerkgenootschap bekend zijn, dat leden elkaar zo nodig kunnen vinden en dat brengt de noodzaak met zich mee dat enige persoonsgegevens van de leden worden verwerkt door het kerkgenootschap. Dat betekent ook dat activiteiten van leden en oud-leden in rituelen en sacramenten worden erkent en gerespecteerd in hun status en effect naar andere mede-gelovigen. Anders gezegd: een kerkelijke gemeenschap kan niet bestaan zonder dat de mensen bekend zijn omdat dit bekend zijn het wezen van de kerk raakt. Daarin ligt het gerechtvaardigd belang voor leden-registratie. Voorts is er de discussie ten aanzien van niet-leden, vanuit de betrokkenheid tot de

² Artikel 8 lid 1 Handvest van de grondrechten van de Europese Unie en artikel 16 lid 1 van het Verdrag betreffende de werking van de EU.

³ Artikel 17 van het Verdrag betreffende de werking van de EU.

medemens. Dit is een precair maar relevant element voor kerkgenootschappen in de omgang met de samenleving. Zoals een BV een winstdoelstelling heeft, hebben de kerkgenootschappen ex. Art 2:2 BW een doelstelling om dienend te zijn naar de samenleving. Denk hierbij aan huisbezoeken aan eenzame ouderen, dak- en thuislozenopvang, ondersteuning van vluchtelingen etc. De eigenheid van de kerkgenootschappen ex. Art 2:2 BW maakt het nodig om per kerkgenootschap een kader te schetsen van de belangenafweging die wordt gemaakt.

Opheffing verbod verwerken van bijzondere persoonsgegevens

Artikel 9 AVG biedt de kerken een ontheffing van het verbod om bijzondere gegevens met betrekking tot godsdienst te verwerken. In deze context is vooral artikel 9 lid 4 AVG van belang.

d) de verwerking wordt verricht door een stichting, een vereniging of een andere instantie zonder winstoogmerk die op politiek, levensbeschouwelijk, godsdienstig of vakbondsgebied werkzaam is, in het kader van haar gerechtvaardigde activiteiten en met passende waarborgen, mits de verwerking uitsluitend betrekking heeft op de leden of de voormalige leden van de instantie of op personen die in verband met haar doeleinden regelmatig contact met haar onderhouden, en de persoonsgegevens niet zonder de toestemming van de betrokkenen buiten die instantie worden verstrekt;

Naar aanleiding van deze bepaling zullen kerkgenootschap op koepelniveau enkele belangrijke overwegingen gemaakt moeten worden:

Gerechtvaardigde activiteiten: Welke activiteiten zijn kenmerkend voor de betreffende kerk? Iedere kerk zal voor zichzelf een uitspraak dienen te doen wat essentieel en derhalve gerechtvaardigd is om de eigenheid van de kerkelijke gemeenschap in stand te houden;

Passende waarborgen: De AVG gaat er vanuit een dat desondanks dat gerechtvaardigd belang, nagedacht zal moeten worden over passende waarborgen die ook tegemoetkomen aan de positie van het individu. Hierbij zou je kunnen denken aan het belang van de registratie van kerkelijke sacramenten of rituelen –als ware het historische gebeurtenissen- waarbij op verzoek van de betrokkenen in een kanttekening of door middel van een doorhaling kenbaar gemaakt wordt dat betrokkenen niet meer achter de consequenties van deze gebeurtenis staat. Op deze wijze kunnen leden van een kerk bijvoorbeeld kenbaar maken dat zij zichzelf niet langer als lid beschouwen, echter een doop kan bijvoorbeeld niet “ongedaan” gemaakt worden.

Leden of voormalige leden: De scope van de AVG richt zich op leden én oud-leden. Logischerwijs dienen de kerkgenootschappen na te denken over de beide regimes. Welke zaken worden van leden geregistreerd en wie is gerechtigd tot welke gegevens? Hetzelfde zal overwogen moeten worden ten aanzien van oud-leden. Hierbij kan men denken aan een onderscheid tussen geautomatiseerde ledenadministratie en papieren registratie van sacramenten en rituelen.

Buiten de instantie : De kerken dienen zich ervan bewust te zijn met welke personen en organisaties zij informatie delen. Verstrekking van persoonsgegevens aan derden (van buiten het kerkgenootschap) niet is toegestaan behalve als de betrokkene in vrijheid en op basis van voldoende informatie toestemming heeft gegeven.

Tot slot

Het gerechtvaardigd belang van het kerkgenootschap dient afgewogen te worden tegen privacybelangen van de individuele betrokkenen. In deze afweging is van belang dat per

kerkgenootschap wordt bepaald en vooraf duidelijk wordt gecommuniceerd zodat kerkleden nu en in de toekomst weten wat ze mogen verwachten als het over hun privacy en continuïteit van het geloofsleven van henzelf én hun naasten gaat. Het CIO is met de AP in gesprek om te komen tot een gedragscode voor kerken met aandacht voor deze vier aandachtspunten. In de tussentijd is het goed te weten dat de Tweede Kamer in de motie Koopmans heeft uitgesproken onder andere voor kerkgenootschappen uit te gaan van hulpvaardige handhaving⁴, die uitgaat van voorlichting en interpretatie. En ruimte tot interpretatie is er volop....

⁴ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2018Z04091&did=2018D18349>